

Literárna teória

Pojem	Vysvetlenie pojmu	Príklad
Epika	<ul style="list-style-type: none"> ❖ dej = hlavný znak epického diela ❖ literárne postavy = postavy vystupujúce a konajúce v epických dielach (aj v dramatických) <ul style="list-style-type: none"> a) kladné b) záporné ❖ postavy: <ul style="list-style-type: none"> a) hlavné b) vedľajšie ❖ pásmo postáv = priama reč postáv ❖ pásmo rozprávača = text rozprávača, on je nositeľom rozprávania ❖ rozprávač = nevstupuje do deja, ale ho rozpráva; <ul style="list-style-type: none"> objasňuje dej, ovplyvňuje názor čitateľa, nevstupuje priamo do konfliktu postáv; ❖ ja-rozprávanie = autor sa stotožňuje s niektorou postavou, je prítomný v príbehu (1. osoba) ❖ on-rozprávanie = rozprávanie v 3. osobe, autorské rozprávanie ❖ dialóg = rozhovor viacerých postáv - tvoria ho repliky (prehovory) postáv ❖ monológ = prehovor jednej postavy ❖ vonkajšia kompozícia = kapitoly a diely ❖ vnútorná kompozícia = úvod, zápletka, vrchol, obrat, rozuzlenie. 	
Báj (mýtus)	<ul style="list-style-type: none"> ❖ epický útvar, v ktorom sa odráža primitívny, jednoduchý názor človeka na vznik sveta, človeka; ❖ vystupujú bohovia, polobohovia i bájni hrdinovia spolu s rôznymi obludami; ❖ podáva ľudový výklad o jave či veci, ktorý/-á človeka nabáda k premýšľaniu a nie je samozrejmý/-á; ❖ odrážajú sa v nich individuálne, ale aj kolektívne túžby, potreby a obavy; ❖ ľudia v nich vyjadrujú svoje predstavy o pôvode sveta a vzniku života na Zemi, o prírodných úkazoch a podobne; ❖ okruhy národných mýtov nazývame mytológia. 	<p>Tatranská Kikimora</p> <p>(slovanská báj) Zrodenie sveta (egyptská báj)</p> <p>Ako sa zrodila Zem (indiánska báj)</p> <p>Prometeus (grécka báj)</p>
Bájka	<ul style="list-style-type: none"> ❖ veršovaná alebo neveršovaná malá epická 	Tulipán a fialka

<p>Autori bájok:</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Ezop ❖ I.A.Krylov ❖ Jean la Fontaine ❖ J.Záborský 	<p>forma, čerpá zo života zvierat či rastlín, ktoré majú ustálené vlastnosti;</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ zvieratá poukazujú na vlastnosti človeka; ❖ obsahuje mravné ponaučenie; ❖ využíva inotaj; ❖ má starobylý pôvod. 	<p>O nenásytnej líške</p>
<p>Balada</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ ľudová – nemá autora ❖ umelá – má autora, tvorili ju hlavne predstavitelia romantizmu; ❖ sociálna – poukazuje na biedu, hlad, sociálne nerovnosti, na následky vojny či nepokojov. 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ epický žáner ľudovej slovesnosti; ❖ má jednoduchý, pochmúrny dej; ❖ dochádza častokrát ku gradácii deja – k stupňovaniu; ❖ zväčša tragický záver; ❖ hlavní hrdinovia zomierajú; ❖ má spoločné znaky s rozprávkou – nadprirodzené deje, využívanie zdobnenín či pejoratív, výskyt nadprirodzených bytostí. 	<p>Jeden otec dobrý, Kačička divoká</p> <p>Lucijný stolček</p> <p>Zuzanka Hraškovie</p>
<p>Bylina</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ruská národná povesť, ktorá najčastejšie spracúva dejiny starej Rusi a hlavní hrdinovia sú bohatieri. 	<p>Iľja Muromec</p>
<p>Detektívka</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ patrí do populárnej literatúry, je založená na zločine a pátraní po páchatelovi; ❖ rieši motív záhady cez detektíva. 	
<p>Epos</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ epická veršovaná skladba (epopeja) so širokým záberom deja a udalostí o hrdinských činoch legendárnych hrdinov prípadne bohov; ❖ najznámejšie sú starogrécke eposy. 	
<p>Komiks</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ žáner vytvorený zo série obrázkov, ktoré sú väčšinou doplnené textom; ❖ text môže byť umiestnený v takzvaných bublinách uprostred obrázka alebo môže byť v okrajovej časti obrázka; ❖ obrázky sú často doplnené rôznymi zvukomalebnými výrazmi; ❖ ide o spojenie výtvarného umenia a literatúry; ❖ pomenovanie pôvodne vzniklo z anglického „comic strip“ (doslova: komický pás), ale ❖ komiksy už dávno nezobrazujú len „komické“ obsahy; ❖ typicky japonské komiksy sa označujú ako manga. 	
<p>Legenda</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ epický žáner; ❖ obsahuje životné príbehy svätcov so zázračnými a fantastickými prvkami 	<p>Maurerova legenda</p>

	<ul style="list-style-type: none"> a motívmi; ❖ opisovala reálnu historickú udalosť, ktorá obsahuje aj nie celkom realistickú vec. 	Moravsko-panonské legendy
Literatúra faktu	<ul style="list-style-type: none"> ❖ má poznávaciu funkciu; ❖ autori spracúvajú vedecké objavy, historické udalosti; ❖ má aj estetický zážitok, ktorý býva umocnený osobným zážitkom, opisom skutočnej udalosti; ❖ je na rozhraní vecnej a umeleckej literatúry. 	
Novela	<ul style="list-style-type: none"> ❖ žáner stredného rozsahu; ❖ zobrazuje jednu udalosť; ❖ opis je v úzadí; ❖ vystupuje málo postáv; ❖ odráža všedný život; ❖ má prekvapujúci záver. 	Starec a more
Paródia	<ul style="list-style-type: none"> ❖ komická, satirická napodobenina iného literárneho diela (napodobňuje sa obsah a forma), ale často sa zveličuje; ❖ cieľom je pôsobiť humorne alebo zosmiešniť pôvodné dielo. 	
Poviedka ❖ historická	<ul style="list-style-type: none"> ❖ krátky rozsah; ❖ jednoduchý dej v kratšom časovom období; ❖ v jej popredí sú medziľudské vzťahy; ❖ hlavný hrdina sa nemení. 	Oči plné oblohy
Povešť ❖ historická = hovorí o významných historických udalostiach z dejín národa; ❖ miestna = vzťahuje sa na konkrétne miesto; ❖ heraldická = vysvetľuje pôvod erbov.	<ul style="list-style-type: none"> ❖ epický žáner, podobný rozprávke; ❖ má reálny základ, jednoduchý dej. 	Tri ruže Kráľ Matej a bača
Reportáž	<ul style="list-style-type: none"> ❖ epický žáner ❖ autor sa pridáva faktov, sprostredkúva ich, ale ich aj hodnotí ❖ je subjektívna – (autor vyjadruje vlastné stanovisko) ❖ využíva štylisticky príznačné slová 	
Robinsonáda	<ul style="list-style-type: none"> ❖ epické dobrodružné dielo, ktorého témou je boj jednotlivca za záchranu vlastného života na opustenom mieste, ostrove; ❖ názov je odvodený od mena hlavného hrdinu románu D.Defoa Robinson Crusoe. 	Ostrov belasých delfínov, Robinson Crusoe

Román: ❖ žáner veľkej epiky; ❖ človek je zobrazovaný v neľahkých situáciách; ❖ výskyt množstva postáv; ❖ zložitých vzťahov; ❖ boj protichodných síl; ❖ komplikovaný dej.	❖ autobiografický - opisuje vlastný životopis alebo vlastnú životnú skúsenosť; ❖ nie je založený na fikcii; ❖ hovorí o životnej skúsenosti, ktorou autor poukazuje na minulosť, a jej pozitívny či negatívny vplyv na jeho život.	
	❖ biografický – jeho autor vychádza zo životopisných románov;	Študent Skrytý prameň
	❖ dievčenský – venovaný dospelým dievčatám.	Anna zo Zeleného domu
	❖ denníkový – má charakter monografie; ❖ je písaný formou denných záznamov; ❖ častokrát je základom pre biografické diela.	Denníky G.Nicolsonovej
	❖ detektívny - je založený na hľadaní, pátraní po pravde; ❖ nosným pilierom deja je objasňovanie nejakého zločinu.	Hercule Poirot
	❖ dobrodružný – vyznačuje sa príbehovosťou a dramatickosťou; ❖ dej je budovaný na časovom slede; ❖ má svojho ústredného hrdinu; ❖ má poznávaciu hodnotu.	
	❖ historický – námet čerpá z dávnej histórie;	
	❖ historicko-dobrodružný – autor čerpá námet z dávnej minulosti, no román obsahuje aj prvky dobrodružnosti;	Čierne koráby
	❖ generačný – podáva osudy viacerých generácií v dlhšom časovom období;	Červené víno
	❖ vedecko-fantastický – autori využívajú v tomto románe poznatky z vedy a techniky, ALE tiež spracúvajú svoje predstavy, vízie o udalostiach, ktoré sa ešte len môžu v budúcnosti stať; ❖ za zakladateľa vedecko-fantastickej literatúry považujeme Jula Verna; ❖ VFL býva podnetom aj na filmovú tvorbu.	Cesta na Mesiac
Rozprávka ❖ ľudové – autorské ❖ zvieracie, fantastické, humorné, dobrodružné, historické, o strašidlách, o čertoch, realistické... ❖ podľa formy –	❖ epický žáner, zväčša v prozaickej forme; ❖ spravidla vymyslený príbeh, ktorý má za cieľ poučenie a pobavenie čitateľov; ❖ majú najrozmanitejší obsah v závislosti na dobe a spôsobe života; ❖ odrážajú spôsob života, vzťahy, boj dobra a zla, lásku a nenávisť a podobne; ❖ hrdinovia prekonávajú útlak, biedu a chudobu a svojou dobrosrdečnosťou a	Zemský poklad, Škaredé kačiatko,

prozaické (neveršované) básnické (veršované) dramatické (určené pre televíziu, rozhlas..)	<p>mravnosťou víťazia nad zlom;</p> <ul style="list-style-type: none">❖ sú nadčasové;❖ objavujú sa v nich magické čísla, nadprirodzené deje aj postavy, majú klasický začiatok i klasický záver.	
Western	<ul style="list-style-type: none">❖ zobrazuje príbehy z prostredia amerického divokého západu, západnej Kanady, Mexika, Aljašky, niekedy aj z Austrálie situované hlavne do obdobia 19. Storočia;❖ hlavnými postavami bývajú často kovboji, indiáni a zlatokopovia;❖ poukazujú víťazstvo cti a obetavosti, víťazstva dobra nad zlom;❖ literárny westernový žáner má korene v prvej štvrtine 19. Storočia, no najväčší rozkvet dosiahol na začiatku 20. storočia.	Karl May